AUT, XLII-XLIII, 2004-2005, p. 305-322

CREAREA ŞI FIXAREA STRUCTURILOR SINTAGMATICE LEXICALIZATE. CAUZE ŞI CONDIŢII

de
George Bogdan ŢÂRA

1. Fixarea, desfacerea şi reînnoirea structurilor sintagmatice

Relativ recent în limba franceză, cuvântul *figement* era consemnat cu sensul rar de „action de figer; état de ce qui est figé" (Robert [1985], s.v. *figement*) („acţiunea de a îngheţa; stare a ceea ce este încremenit"), putând avea şi sens metaforic. În ediţii mai noi ale aceluiaşi dicţionar, pe lângă sensul deja amintit, apare şi explicaţia: „LINGV. Processus par lequel les éléments d'un syntagme perdent leur autonomie" (Robert [1996], s.v. *figement*). De fapt, prin atestarea acestui nou sens, nu se face decât să se recunoască şi să se consacre existenţa în limbă a unui concept lingvistic semnalat în dicţionarele de specialitate cu mult timp înainte. De exemplu, *Dicţionarul de lingvistică*, editat în 1973, propunea deja aceeaşi explicaţie, astăzi insuficientă, în dreptul termenului *figement*: „processus linguistique qui, d'un syntagme dont les éléments sont libres, fait un syntagme dont les éléments ne peuvent être dissociés" (Dubois et al. 1973, s.v. *figement*). Un an mai târziu, *Dicţionarul lingvisticii*, elaborat sub direcţia lui Georges Mounin, adăuga, pe lângă faptul că sintagma devine „un monème unique, indissociable", şi observaţia că „ce phénomène est caractérisé par une perte de la conscience du sens propre du monème lorsque celui-ci se trouve fréquemment associé avec la même signification dans différents syntagmes" (Mounin 1974, s.v. *figement*). În sfârşit, *Dicţionarul de lingvistică şi de ştiinţe ale limbajului* propune cea mai clară definiţie a acestui fenomen. Regăsim aici atât observaţia că elementele sintagmei devin indisociabile, cât şi pe cea legată de pierderea sensului propriu al acestora, grupul de cuvinte apărând astfel ca o nouă unitate lexicală, autonomă şi cu sens complet, independent de elementele componente (Dubois et al. 1994 s.v. *figement*). De asemenea, François Rastier explică noţiunea de *figement* atât la nivelul morfosintaxei, unde este considerată drept fixă o suită de morfeme care nu permit intercalarea, cât şi la nivelul semanticii, unde se subliniază lipsa de autonomie contextuală a cuvintelor care constituie o lexie complexă (Rastier 1994, p. 309-310). La o analiză

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

mai atentă, vom observa că toate explicațiile propuse mai sus se referă în special la consecințele practice ale fixării cuvintelor în structuri stabile şi nu la procesul de fixare în sine. De fapt, acesta depăşeşte cadrul lingvisticii pure, fiind necesare completări din domeniul sociolingvisticii şi al psiholingvisticii. Fixarea cuvintelor în construcții sintagmatice cu diferite grade de stabilitate este un proces complex, care implică relația dintre creația individuală şi cea colectivă, pe de o parte, memoria individuală şi cea socială, pe de altă parte. Danièle Dubois (1994, p. 122) consideră că e vorba de un ansamblu de procese de fixare şi de stabilizare începând cu „la discrétisation de matérialités physiques - incluant les formes linguistiques - figent les unités sémantiques en prototypes individuels, puis en représentations collectives ou stéréotypes, jusqu'à l'élaboration de théories sémantiques (spontanées ou savantes) dans lesquelles les derniers figements conduisent à accorder aux signes une évidence ontologique et une transparence référentielle". Această părere este întărită şi de Blanche-Noëlle Grunig (1994, p. 226), care consideră că fundamentul esențial al fenomenului de fixare a cuvintelor în locuțiuni nu este unul lingvistic, ci psiholingvistic, mai exact, memorial.

În ce ne priveşte, fără a exclude cele afirmate mai sus, ne raliem părerilor care văd în limbă în primul rând un fenomen social, legat de practicile sociale pe care ea le reflectă. După părerea lui Fr. Rastier (1994, p. 310), aceste practici sunt foarte ritualizate, iar fixarea este trăsătura lexicală a acestei ritualizări.

Alături de termenul *figement*, limba franceză îl foloseşte şi pe cel de *défigement*, cuvânt nespecificat însă de nici unul dintre dicționarele citate mai sus. Totuşi, A. Rey (1994, p. 339) afirmă că *figement* şi *défigement* sunt noțiuni heuristice şi relative. Pentru a le accepta, autorul trebuie să recunoască „un stadiu prealabil de libertate". În ce priveşte procesul în sine de fixare, se consideră că acesta este „fictiv", pentru că nu poate fi observat în plină derulare, ci direct, în starea sa finală.

Referitor la stadiul de libertate, vom observa că acesta poate să coexiste cu cel de fixare. E suficient să schimbăm contextul sau, după expresia lui Fr. Rastier, să trecem de la un nivel de ritualizare la altul, pentru ca elementele ce compun sintagma fixă să se remotiveze şi, astfel, întreaga construcție să redevină o asociere ocazională de cuvinte. În funcție de context, *a lua în balon pe cineva* poate fi o sintagmă fixă sau, dimpotrivă, un grup de cuvinte libere, în care fiecare termen îşi păstrează sensul. În aceeaşi situație se pot regăsi grupuri de cuvinte fără conotații stilistice, precum: *a lua trenul* (în mână, dacă este o jucărie), *a prinde autobuzul* (cu mâna).

Un proces deosebit de interesant, în strânsă legătură cu cel de *fixare*, este procesul de *reînnoire* a unei structuri sintagmatice. Fenomenul

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

a fost explicat de Michael Riffaterre, în cazul concret al clişeelor verbale. Am putea afirma că înnoirea se află la mijloc, între fixarea şi desfacerea construcţiilor fixe. Atunci când procesul reuşeşte, efectul lui este dublu: pe de o parte, se creează o nouă sintagmă, pe de altă parte, legitimitatea celei vechi este întărită. Condiţiile stabilite de M. Riffaterre pentru a obţine o *reînnoire* a clişeelor sunt următoarele:

„a) substitution d'un ou plusieurs mots à des composantes du cliché, le mot substitué étant généralement un synonyme plus ou moins approximatif de celui qu'il remplace...[1]

b) addition de composantes nouvelles...

c) changement de la nature grammaticale des parties du cliché...

d) commentaire métalinguistique d'une composante métaphorique du cliché, ce commentaire indiquant que le lecteur doit la prendre au pied de la lettre..." (Riffaterre [1971], p. 170).

De fiecare dată, noua construcţie o va chema implicit, în memorie, pe cea veche, întărindu-i statutul de construcţie stabilă, cel puţin în ochii vorbitorilor aceleiaşi limbi.

Putem concluziona, pentru moment, prin a spune că *fixarea*, *desfacerea* şi *reînnoirea* sunt fenomene a căror complexitate depăşeşte lingvistica, dar ale căror rezultate concrete constituie, în primul rând, materiale pentru cercetarea lingvistică.

2. Cauze ale apariţiei structurilor sintagmatice

Considerate de majoritatea lingviştilor ca fiind anomalii, iregularităţi ale limbii, structurile sintagmatice reprezintă un corpus (imposibil de cuprins în întregime) care se transformă după o dinamică asemănătoare tuturor lexemelor. Viaţa lor depinde de o multitudine de factori interni sau externi limbii, iar existenţa lor este condiţionată, înainte de orice, de uzul constant (în timp) şi pe o scară cât mai extinsă.

Trebuie să precizăm de la început că există o diferenţă majoră între cauzele care conduc la crearea de sintagme fixe şi cele care determină folosirea lor în exprimare. Pe de o parte, avem de a face cu un act de creaţie, cu o formă a originalităţii, cu o încercare de evitare a exprimării banale şi plate, iar, pe de altă parte, suntem în faţa unei opţiuni, a unei alegeri ce trebuie operată între construcţii gata făcute.

Pornind de la opinia lui Ch. Bally (cf. 1921, p. 66), conform căreia memoria noastră reţine mult mai bine cuvintele aflate în grup, decât

[1] Între tipurile de cuvinte care pot substitui termeni din cadrul unor structuri sintagmatice îi putem adăuga şi pe cei care au un corp fonetic asemănător, fără a avea însă vreo legătură cu sensul elementului înlocuit: „au dat cu oiştea-n **card**", „**codrul** bunelor maniere" („Academia Caţavencu", nr. 14, 6-12 aprilie 2004, p. 9 şi p. 16).

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

cuvintele izolate, vom remarca faptul că apariția unor structuri sintagmatice este efectul unei obişnuințe, dobândite în timp, de a întâlni aceleaşi cuvinte în acelaşi anturaj. Altfel spus, cuvintele par să manifeste o seamă de preferințe în ceea ce priveşte asocierea lor unele cu altele. Nu putem vorbi, în acest caz, de valori stilistice deosebite: *apt de muncă, imagine falsă, ajutor nesperat, încredere în viitor*.

În continuare, păstrând terminologia şi clasificarea propuse de Ch Bally, vom încerca să subliniem cauzele diferite care au stat la baza formării şi întrebuințării diverselor tipuri de asocieri stabile de cuvinte. Astfel, în cazul *seriilor de intensitate*, de genul: *credință fierbinte, nebun de legat, a dormi buştean*, intenția de a se acorda o valoare suplimentară noțiunii de bază, fără a se aduce o informație nouă, este evidentă. Rolul *seriilor verbale* este cu totul diferit. Apariția lor se datorează mai puțin nevoii de expresivitate şi mai mult necesității de varietate în exprimare. Este vorba de construcții verbale formate dintr-un verb şi dintr-un substantiv, echivalând cu un verb simplu, în general din aceeaşi familie de cuvinte cu substantivul folosit în expresie: *a purta război = a se război, a duce tratative = a trata* etc. (sunt cunoscute astăzi sub numele de *construcții cu verb suport*). Intenția de a realiza un efect stilistic este mult mai clară atunci când expresiile verbale sunt folosite în locul verbelor simple sau al seriilor verbale, pentru puterea lor de sugestie, de a crea imagini: *a-şi lua picioarele la spinare, a-şi pune pofta în cui, a lăsa baltă* etc. Uneori, nevoia de expresivitate este satisfăcută de impresia de vechime a structurii sintagmatice, care păstrează, în interiorul ei, un arhaism: *a da ortul popii*, *a da şfară în țară*. Folosirea structurilor fixe în limbă se poate datora nu numai căutării de varietate şi de expresivitate, ci şi unor reacții umane în diferite situații. Aceste expresii exclamative sau interogative, numite de Ch. Bally *locuțiuni afective*, apar instantaneu în limba vorbită, dovedind o strânsă coeziune a elementelor din compoziția lor: *Ca să vezi !, Ça va ?* etc.

Majoritatea structurilor sintagmatice dobândesc un sens conotativ şi expresiv, care devine sensul general al întregii construcții fixe. Nu sunt excluse nici situațiile de remotivare a cuvintelor din care este alcătuită structura, dar acest lucru depinde de uz sau de intenția de moment. Se pot obține, astfel, efecte stilistice prin opoziția care se creează între sensul conotativ al întregului şi sensurile denotative ale elementelor luate unul câte unul: *a-şi băga nasul unde nu-i fierbe oala, a scoate castanele din foc cu mâna altuia*. În plan sincronic, sensul conotativ este mai bine imprimat în memoria colectivă. Încercarea de remotivare a tuturor elementelor sau doar a unei părți dintre acestea poate deveni expresivă în măsura în care se obține un limbaj aluziv, uneori voit ambiguu.

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

Lingviştii au constatat existența a două reguli esențiale, care acționează în limbă: **economia** (sau regula minimului efort) şi **expresivitatea**. Evoluțiile din interiorul limbii ilustrează relațiile care se stabilesc între acestea două, preeminența uneia asupra celeilalte. Ne vom referi, în continuare, la statutul contradictoriu al structurilor sintagmatice în raport cu legea economiei. Am văzut mai sus că grupurile de cuvinte fixe răspund, în primul rând, criteriului de expresivitate, grație sensului conotativ, în defavoarea celui de economie, încălcat prin acumularea unei serii de vocabule mai mult sau mai puțin stabile.

Una din cauzele apariției structurilor sintagmatice este şi **lipsa** unor termeni adecvați pentru a da nume unor concepte noi. În acest caz, sensul întregii sintagme este exclusiv denotativ. Ambiguitatea față de regula economiei în limbă survine din faptul că se preferă o îmbinare de cuvinte unui termen unic. De data aceasta, nu memorizarea mai uşoară a cuvintelor în grup față de cele izolate este explicația, ci transparența construcției alcătuite din cuvinte cunoscute în limbă. Desigur, aceasta este întotdeauna de preferat introducerii unui nou lexem. Noua noțiune poate fi denotată pornind de la un termen de bază, căruia i se ataşează o caracteristică. De exemplu, avem seria: *carte de poveşti, carte de colorat, carte de telefon, carte de bucate* etc. Uneori, presiunea sistemului determină noi creații după acelaşi model, chiar dacă între noțiunile desemnate este greu de stabilit vreo legătură: *maşină de scris, maşină de spălat, maşină de treierat* etc. Trebuie precizat că acest gen de construcții ocupă o poziție intermediară între cuvintele compuse şi sintagme. Pentru a le denumi, Emile Benveniste propusese cuvântul *sinapsie* (fr. *synapsie*), care nu s-a impus, însă, în terminologia lingvistică. *Sinapsiile* ar avea în comun cu compusele faptul că reprezintă unități fixe, iar cu sintagmele, natura sintactică a legăturii dintre membrii grupului. În ce ne priveşte, suntem tentați să încadrăm această categorie în sfera mai largă a structurilor sintagmatice, pentru că pe baza lor se pot crea construcții de genul: *(haine) spălate de maşină, (articole) scrise la maşină*. Şi în acest caz, sistemul a creat opoziții de tipul: *scris de mână* vs. *scris de maşină, spălat de mână* vs. *spălat de maşină*.

O altă cauză a folosirii pe scară largă a structurilor fixe poate fi **mimetismul** (lingvistic, stilistic, cultural). Acest fenomen este legat, pe de o parte, de existența unor modele, pe de alta, de constituirea unor grupuri, a unor cercuri care se revendică de la aceste modele. În general, este vorba despre îmbrățişarea unor teorii ştiințifice, a unor stiluri literare sau a unor ideologii novatoare, care se vor consuma tocmai prin preluarea şi exploatarea la un grad maxim a limbajului prin care acestea se fac cunoscute şi se individualizează unele față de celelalte. Forma extremă de structură sintagmatică, rezultată în urma mimetismului, este **clişeul** (literar,

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

politic). Caracteristica acestuia este impactul mare pe care îl poate avea, într-o perioadă relativ scurtă de timp, urmat de o ireversibilă cădere în banalitate. Există, însă, limbaje, asemenea celui religios, de un mare conservatorism, unde clişeele (biblice, de pildă) nu sunt resimţite ca atare decât în momentul folosirii lor în afara cadrului religios. Expresii ca: *a-şi purta crucea, a se spăla pe mâini (ca Ponţiu Pilat)* sau *ţap ispăşitor* nu reprezintă clişee în *Biblie* şi nici în literatura religioasă, ci doar în momentul introducerii lor repetate în literatură sau în limbajul cotidian.

În special limbii vorbite îi sunt caracteristice o seamă de construcţii cu rol de complinire a unei pauze în gândire. Se apelează la ele în mod mecanic, fără a se adăuga un sens nou comunicării şi fără ca ele să aibă vreun sens determinat. Structuri fixe de tipul: *ca să zic aşa, dacă pot spune aşa, la drept vorbind, nu e mai puţin adevărat că* etc. au şi rolul de a introduce sau de a sublinia vag o idee care urmează sau care tocmai a fost enunţată.

În limbă, sublinierea cea mai puternică a unei afirmaţii se face prin repetiţie. Recurgerea la acest procedeu, foarte necesar în anumite situaţii, necesită folosirea unor construcţii fixe, pe care Claude Hagège ([1996], p. 247) le numeşte plastic *briseurs de chaînes*. Prin interpunerea lor între cuvântul respectiv şi reluarea lui se obţine un efect dublu: se realizează sublinierea dorită şi se evită confuzia cu superlativul exprimat prin repetiţie. Există o diferenţă semantică fină între următoarele enunţuri: *Trăim într-o lume nebună, nebună!* şi *Trăim într-o lume nebună, aţi auzit bine, nebună!* etc.

Din cele arătate mai sus, s-a putut vedea că apelul la structurile sintagmatice este un fapt curent în exprimare. Cauzele pentru care ele apar şi sunt folosite pe scară mai largă sau mai restrânsă în comunicare pot fi legate atât de intenţiile stilistice, cât şi de rigoarea unei exprimări exacte. Caracterul lor de „prefabricate" şi de expresii „passe-partout" le asigură o frecvenţă ridicată în vorbire, iar, pe baza structurii lor fixe, pot fi create noi combinaţii. Structurile sintagmatice, în majoritatea lor, au un coeficient mare de extensie şi sunt productive.

3. Formarea structurilor sintagmatice prin aglutinare

În această secţiune, ne vom referi la un caz special al procesului prin care grupuri de cuvinte, iniţial distincte şi motivate fiecare în parte, care, adesea, nu se află în contiguitate, ajung totuşi să se lexicalizeze, făcând trimitere la un referent unic. În *Cursul de lingvistică generală*, Ferdinand de Saussure consacră un capitol aglutinării cuvintelor, proces care „consiste en ce que deux ou plusieurs termes originairement distincts, mais qui se rencontraient fréquemment en syntagme au sein de la phrase, se soudent en une unité absolue ou difficilement analysable" (Saussure

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

1965, p. 242). În continuare, se precizează că aglutinarea este un „proces" şi nu un „procedeu", pentru că „ce dernier mot implique une volonté, une intention, et l'absence de volonté est justement un caractère essentiel de l'agglutination" (Saussure 1965, p. 242). Acest proces are loc la nivelul limbii, în diacronie, şi nu la cel al vorbirii, al producţiilor individuale, din plan sincronic. Prin aglutinare se obţin ceea ce B. Pottier numeşte „lexies complexes", adică unităţi „memorizate", care se datorează unei evoluţii, unei progresii, în urma căreia se face trecerea de la un grup de cuvinte libere la un grup de cuvinte fixe. Acestea se deosebesc de construcţiile ocazionale rezultate în urma unor jocuri de cuvinte sau a delimitărilor greşite, întâlnite în special în limbajul copiilor. Ferdinand de Saussure subliniază diferenţa dintre aglutinare şi analogie, chiar dacă o parte din terminologia folosită este comună celor două la nivel formal: „Dans le premier cas, ils rappellent la cimentation lente d'éléments qui, en contact dans un syntagme, ont subi une synthèse pouvant aller jusqu'au complet effacement de leurs unités originelles. Dans le cas de l'analogie, au contraire, construction veut dire agencement obtenu d'un seul coup, dans un acte de parole, par la réunion d'un certain nombre d'éléments empruntés à diverses séries associatives" (Saussure 1965, p. 244). Termeni ca *derivate* şi *compuse* sunt rezervaţi doar analogiei: *signifer*, *agricola* etc.

Mai recent, Michèle Fruyt insistă asupra faptului că „l'agglutination est l'un des points de passage diachronique entre la syntaxe et le lexique..." (Fruyt 1990a, p. 174). Aglutinatele corespund, în terminologia lui André Martinet, *sintemelor*, reprezentând „... les unités linguistiques dont le comportement syntaxique est strictement identique à celui des monèmes avec lesquels ils commutent, mais qui peuvent être conçus comme formés d'éléments sémantiquement identifiables" (Martinet 1967, p. 6).

Din punct de vedere sincronic, într-un moment precis al evoluţiei unei limbi, se pot întâlni exemple de cuvinte aglutinate, aflate în diferite stadii ale procesului de lexicalizare. Astfel, structurile sintagmatice reprezintă o primă fază a procesului de aglutinare, şi anume cea mai puţin unitară: cuvintele îşi păstrează autonomia formală (cel puţin în scris), dar, în memoria vorbitorilor (scriitorilor) şi a publicului, ele se evocă unele pe altele, obţinându-se construcţii preexistente şi cunoscute mai multor utilizatori ai limbii. Trebuie să precizăm însă, cu această ocazie, că circulaţia structurilor sintagmatice în latină se face în special pe orizontală, pe diferite niveluri de limbă, multe dintre acestea devenind caracteristice limbii scrise, inaccesibile majorităţii covârşitoare a vorbitorilor. Desigur, această observaţie nu exclude posibilitatea ca un număr însemnat de astfel de construcţii fixe să fi pătruns în varianta vorbită, în special în perioada latinei creştine, prin intermediul predicilor. Sensul structurilor sintagmatice aflate la începutul procesului de aglutinare se specializează treptat, pentru a

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

reda, prin denotare sau conotare, întreaga îmbinare de cuvinte, chiar dacă analiza părților componente este perfect posibilă pentru cei încă nedeprinşi cu ansamblul. Putem vorbi deja la acest nivel de diferite grade de fixare, care depind, în primul rând, de relația ce se stabileşte între procesul lor de creare şi cel de utilizare pe scară cât mai largă, un rol însemnat avându-l situația de comunicare, contextul.

Aglutinarea cunoaşte, aşadar, etape succesive, superioare simplei îmbinări de cuvinte, în cadrul unor structuri sintagmatice, mergând până la atingerea statutului de *lexie* (în terminologia lui B. Pottier) sau de *monem* (în limbajul lui A. Martinet). Mai mult chiar, după cum precizează Michèle Fruyt: „L'action du temps et les modifications peuvent continuer au delà de la formation d'une lexie, qui est par définition encore motivée pour le sujet parlant et morphologiquement analysable. Les frontières entre les unités morphologiques peuvent s'estomper, puis disparaître complètement, de sorte que l'origine et la constitution du mot s'obscurcissent: on aboutit à une unité simple, dont l'origine n'est plus perceptible pour le sujet parlant" (Fruyt 1990a, p. 176).

Menționând că atenția noastră se va îndrepta exclusiv asupra structurilor sintagmatice şi asupra diferitelor grade de fixare la care pot ajunge acestea, vom reda mai jos câteva exemple[2] din limba latină, fără a insista asupra distincției dintre latina clasică şi cea târzie.

Cu un grad mai ridicat de libertate, care se traduce printr-o distribuție variabilă, întâlnim serii de cuvinte de genul: *mente tenere* şi *mente habere*; *mente tenere* şi *memoria tenere*; *in mentem uenire şi in mentem incidere*. Este de remarcat faptul că aceste construcții se formează cu ajutorul unor verbe „suport", precum: *habere* şi *tenere*. Tot aici poate fi menționat acuzativul obiectului, despre care Dan Sluşanschi (1994 I, p. 43) precizează că „tinde să devină treptat o completare inerentă, automată a unor verbe, gramaticalizându-se: el reprezintă partea mai abstractă a acuzativului (în corelație opozitivă cu subiectul), câtă vreme acuzativul circumstanțial rămâne îndeobşte mai concret (aflându-se în contrast cu locativul, cu separativul etc.)". Ca exemple, sunt amintite: *non multa dixit, nomen dare* etc.

Uneori se lexicalizează grupuri de cuvinte care se sudează, dând naştere la expresii metaforice de tipul: *sit ante oculos* „să luăm în considerare" sau *ceruicibus publicis depellere* „a arunca jos de pe umerii statului". În cazul construcțiilor de acest fel, pe care le numeşte „locutions figées", Michèle Fruyt (1990b, p. 249) observă că „le terme métaphorique originel est fréquemment un nom de partie du corps ou un verbe de mouvement".

[2] O parte dintre aceste exemple sunt preluate de la Michèle Fruyt (1990a, p. 179-181).

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

Formula de politețe prin care se marchează despărțirea de cineva: *Num quid uis (aliud)?* „La revedere” (literal: „Oare mai vrei ceva?”) cunoaşte, în funcție de context, variația de mod, timp şi persoană (ex.: Cic., *Att.* 6, 3, 6: *num quid* uellem *non rogauit* „nu şi-a luat rămas bun de la mine”.

O expresie ca *manu mittere* este folosită atât sub forma *manumittere* (într-un singur cuvânt), cât şi *manu ... mittere* (cu disjuncția elementelor prin intercalarea altor membri ai propoziției). În aceeaşi situație se regăsesc numeroase elemente subordonatoare: *antequam*, *ante quam* şi *ante ... quam*; *priusquam*, *prius quam* şi *prius ... quam* etc.

Procesul de aglutinare poate fi ilustrat concludent urmărind structura sintagmatică *uocem dare* în câteva contexte diferite:

1. Luc., 6, 773

Ne parce, precor: da nomina rebus,/
*da loca; **da uocem** qua mecum fata loquantur.*

„Fii fără cruțare, te rog: dă nume faptelor, dă locurile; dă glasul prin care destinul să vorbească cu mine”.

În acest context, nu ne aflăm în fața unei expresii, cuvintele *da uocem* formând o îmbinare liberă şi păstrându-şi fiecare sensul denotativ.

2. Quint. 3, 8, 50

*Cicero, cum scriberet Cn. Pompeio et cum T. Ampio ceterisue... quibus **uocem dabat**...*

„... Cicero, când scria pentru Cn. Pompeius, pentru T. Ampius sau pentru ceilalți... cărora le dădea glas...”.

În acest exemplu, nu putem vorbi încă de o expresie fixă, dar remarcăm sensul figurat al construcției redate, în traducerea franceză a lui Jean Cousin din ediția „Belles lettres”, prin: „a qui il prêtait sa voix”.

3. V.-Flac. 4, 44

*Illa dolens **uocem dedit** et se sustulit alis...*

„Aceea, îndurerată, a dat un țipăt şi s-a ridicat (în zbor) cu aripile...”

Aici observăm că unitatea expresiei *uocem dare* este subliniată de sensul pe care îl are „a țipa”, fiind vorba, de data aceasta, de țipătul unei păsări şi nu de o voce umană.

4. Aug., *Conf.* 9, 4, 20

*Quas tibi, Deus meus, **uoces dedi**, cum legerem psalmos Dauid, cantica fidelia...*

„Ce strigăte am scos către Tine, o, Dumnezeule al meu, pe când citeam psalmii lui David, cântări pline de credință...”.

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

În acest ultim exemplu, reluat în acelaşi pasaj (*Quas tibi **uoces dabam** in psalmis illis...*), expresia *uocem dare*, construită cu ajutorul verbului suport (*dare*), este perfect sudată şi are sensul de „a striga, a scoate strigăte”.

În fragmentele de mai sus, am încercat să surprindem progresia prin care, pornind de la o îmbinare liberă de cuvinte, se ajunge la o structură sintagmatică unitară ca formă şi ca sens. Graţie repetabilităţii ei în contexte diferite, aceasta a dobândit un sens fix şi „specializat”, diferit de cel al grupului liber de cuvinte: *uocem dare*.

Un parcurs similar l-au urmat, probabil, şi alte structuri sintagmatice create prin aglutinare, cum sunt: *ex omnibus medullis*, *a fundo cordis* etc.

4. Influenţe lingvistice externe: calcuri şi împrumuturi. Traducerile

Existenţa structurilor sintagmatice este un fenomen general, caracteristic diverselor idiomuri în diferite momente ale evoluţiei acestora. Fie că originea lor este cultă (literară, ştiinţifică), fie că e populară, construcţiile fixe devin particularităţi ale limbii în care apar şi se dezvoltă. Acest lucru este de natură a crea o seamă de probleme privitoare la trecerea dintr-o limbă într-alta şi, mai ales, la traducerea lor.

În general, tocmai datorită statutului de construcţii specifice idiomului din care provin, structurile sintagmatice ar trebui să intre în categoria unităţilor lingvistice intraductibile. După cum sublinia Fr. J. Hausmann, citat de David Gaatone (1994, p. 165) este bine ştiut că adevărata cunoaştere a unei limbi străine se măsoară în gradul de stăpânire a expresiilor sale fixe. Cu toate acestea, prin împrumuturi şi calcuri, îmbinările de cuvinte fixe se pot regăsi, cu aceeaşi formă, şi în alte limbi. Diferenţa esenţială dintre cele două procedee de îmbogăţire a mijloacelor de exprimare constă în faptul că, prin împrumut, cuvintele care formează expresia sunt integrate şi adaptate în limba nouă, în timp ce, prin calc, este păstrată structura iniţială, dar materialul lingvistic folosit este unul propriu limbii în care se face importul.

Din prima categorie putem cita, cu uşurinţă, o seamă de sintagme, în cea mai mare parte tehnice şi specializate, care se propagă o dată cu realităţile pe care le denumesc: *tehnică de calcul, aparat numeric, ambasador plenipotenţiar, şef de personal, proces-verbal, curte de apel, finanţare ocultă, campanie electorală, taxă pe valoare adăugată* etc. Evident, nu toate construcţiile pot fi adaptate într-o altă limbă. Un caz extrem de împrumuturi îl reprezintă structurile preluate *tale quale* de limbile moderne din latină: *ad litteram, ab initio, grosso modo, sine ira et studio, mea culpa, mutatis mutandis etc.* Dar chiar şi între limbile moderne se pot semnala astfel de împrumuturi fidele, în cadrul unui proces de

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

internaţionalizare a lexicului. Expresii ca: *la dolce vita* (it.), *déjà vu* (fr.), *high life* (engl.), au depăşit de mult frontierele lingvistice în interiorul cărora s-au format. În unele situaţii, expresiile împrumutate intră în alcătuirea unor enunţuri mai largi din limba în care sunt introduse. Se vorbeşte, astfel, de *condiţie sine qua non, amânare sine die, adunare ad hoc*.

Împrumutul este în primul rând un procedeu de îmbogăţire a vocabularului cu noi unităţi lexicale, în măsura în care acestea pot fi adaptate fonetic şi morfologic într-o altă limbă. După cum s-a putut vedea, în cazul structurilor sintagmatice acest proces este mai uşor de realizat atunci când cuvintele nu îşi pierd complet semnificaţia proprie în favoarea unui sens general. Acest lucru e mai uşor de constatat în cazul formaţiunilor recente, care apelează la neologisme sau chiar introduc neologisme în limbă prin intermediul unor sintagme fixe: *bulb rahidian* (fr. *bulbe rachidien*)*, beton armat* (fr. *béton armé*)*, avion supersonic* (fr. *avion supersonique*).

Procedeul cel mai frecvent întrebuinţat pentru trecerea unei construcţii fixe dintr-o limbă într-alta este **calcul**. În cadrul acestuia, cuvintele care formează construcţia sunt traduse prin echivalentele lor, structura, ca şi sensul final, neavând, însă, de suferit. Şi de data aceasta, formaţiunile relativ moderne, cu sens concret, sunt foarte bine reprezentate: *învăţământ la distanţă, învăţământ prin corespondenţă, învăţământ de toate gradele, cercetare ştiinţifică* etc. Theodor Hristea semnalează existenţa a două tipuri de calcuri frazeologice: „totale (sau integrale) şi parţiale (numite, destul de impropriu, şi semicalcuri)” (Hristea coord. 1984, p. 152). Primele sunt formate exclusiv din elemente traduse, în timp ce ultimele cuprind, alături de cuvinte autohtone, împrumuturi din limba din care a fost preluată structura. Din această perspectivă, pot fi opuse construcţii precum: *carte de căpătâi* (cf. fr. *livre de chevet*) şi *lucrare de referinţă* (cf. fr. *ouvrage de référence*), *război rece* (cf. fr. *guerre froide*) şi *război de exterminare* (cf. fr. *guerre d’extermination*).

Ca şi în cazul împrumuturilor, un număr important de calcuri sunt făcute după sintagme devenite internaţionale. Originea lor relevă un fond cultural comun, apartenenţa la aceleaşi valori ale gândirii religioase, filozofice, literare, politice etc., din antichitate până în prezent. Calcuri de structură, precum: *ţap ispăşitor, coroană de spini, de la Ana la Caiafa*, de origine biblică, *între Scylla şi Charybda, îmblânzirea scorpiei*, din literatura clasică, *o Europă cu două viteze, alegeri democratice*, clişee din limbajul politic contemporan, se regăsesc în majoritatea limbilor europene şi occidentale, fiind transmise şi adoptate în culturi aparent diferite.

Calchierea structurilor sintagmatice se face adesea după expresii aparţinând vorbirii curente, mai mult sau mai puţin îngrijite, dar accesibile

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

vorbitorilor de rând. Construcţii ca: *a face plinul* (cf. fr. *faire le plein*), *a pune la punct* (cf. fr. *mettre au point*), *a câştiga teren* (cf. fr. *gagner du terrain*), *a avea puterea de...* (cf. fr. *avoir le pouvoir de...*), *a trece sub tăcere* (cf. fr. *passer sous silence*) sunt sintagme verbale care nu necesită un nivel cultural ridicat, ele fiind curente în exprimare.

Calcurile, asemenea structurilor pe care le introduc în limbă, pot avea diverse valori. Unele, aşa cum s-a văzut, echivalează cu un substantiv simplu: *materie cenuşie* (cf. fr. *matière grise*) „*creier*", altele precizează substantivul: *proiect de lege* (cf. fr. *projet de loi*) vs. *proiect de buget* (cf. fr. *projet de budget*). Calcurile verbale redau gesturi: *a arunca mănuşa* (cf. fr. *jeter le gant*), acţiuni: *a face escală* (cf. fr. *faire escale)*, stări: *a-şi face sânge rău* (cf. fr. *se faire du mauvais sang*), exprimate uneori în mod metaforic: *a ţine în şah* (cf. fr. *tenir en échec*), *a trăi pe picior mare* (cf. fr. *vivre sur un grand pied*).

În sfârşit, trebuie amintite şi calcurile cu valoare adjectivală: *plin de sine* (cf. fr. *plein de soi*), adverbială: *sub pedeapsa cu moartea* (cf. fr. *sous la peine de mort*) şi prepoziţională: *în ceea ce priveşte* (cf. fr. *en ce qui concerne*)[3].

Un caz cu totul special, diferit atât de împrumuturi, cât şi de calcuri, îl reprezintă **traducerile**. Trecerea dintr-o limbă într-alta evidenţiază adesea structuri profunde şi particularităţi de exprimare incompatibile. „Ce qui est central, ici est là marginal", observă Claude Hagège. „Des procédés parfaitement naturels dans la source ne sont que partiellement exploitables dans la langue-cible: il n'est pas courant de dire *go there by foot* en anglais, mais c'est là ce que dit le français *y aller à pied*, et non *marcher là*, qui est la formule préférée de l'anglais: *walk there*. Le sens se coule dans une grande variété de moules formels" (Hagège [1996], p. 53). Sfântul Augustin cunoştea, cu siguranţă, această realitate lingvistică atunci când, pe marginea traducerii unor cărţi din *Vechiul Testament*, făcea observaţii de genul: „*Adorauit domino: quod nobis usitatum est dicere „adorauit dominum*" (*Locutiones in Heptateuchum* 1, 82).

Combinaţiile stabile de cuvinte (structuri sintagmatice, locuţiuni, clişee, expresii etc.) pot fi traduse după mai multe procedee: „Pour les expressions non-métaphoriques, la traduction littérale est possible si l'effet de poncif n'est pas senti comme important pour le ton du texte, ou encore si elle a comme résultat un cliché dans une langue d'arrivée. Dans le cas des expressions métaphoriques, on pourra y recourir si la langue d'arrivée utilise la même image que la langue de départ" (Bouchard 1994, p. 20). Imaginea creată poate fi, însă, rezultatul unei experienţe, a unei tradiţii care s-a fosilizat în limba de origine, fără a mai avea vreo forţă de evocare în

[3] Majoritatea exemplelor au fost preluate de la Theodor Hristea (coord.) 1984, p. 152-153.

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

limba în care se efectuează traducerea. De pildă, şi francezul, şi germanul vor să transmită acelaşi mesaj atunci când unul spune: *boire comme un Polonais* „a bea ca un polonez", iar celălalt: *trinken wie ein Bürstenbinder* „a bea ca un perier (lucrător care confecţionează şi vinde perii)"; francezul spune *boire comme une éponge* „a bea ca un burete", englezul: *drink as a fish* „a bea ca un peşte", iar românul: *a bea ca o sugativă*. Se ştie că un număr însemnat de expresii din limbajul sportiv au pătruns în exprimarea cotidiană. La trecerea dintr-o limbă într-alta, însă, acestea pot apărea modificate, chiar dacă sensul final este identic. De exemplu, cu o expresie împrumutată din box, în română se spune *a arunca prosopul*, pentru aceeaşi situaţie în care limba franceză foloseşte expresia: *jeter l'éponge*. În aceeaşi categorie se încadrează uneori şi proverbele, care, asemenea expresiilor idiomatice, nu pot fi traduse *mot à mot*, ci numai prin echivalente: rom. *Cine s-a fript cu supă suflă şi în iaurt* = fr. *Chat échaudé craint l'eau froide*. În sfârşit, jocurile de cuvinte, al căror înţeles nu poate fi dedus din suma sensurilor elementelor componente, îi vor pune întotdeauna pe traducători în faţa unor situaţii fără ieşire: autoarele unei cărţi despre cenzură în biblioteci în secolul XX au transformat clişeul *le bouc émissaire* în *les books émissaires* (în engl. *book* „carte"), imposibil de redat, pornind de la acelaşi clişeu, în limba română: *ţap ispăşitor*.

În concluzie, vom remarca dinamica structurilor fixe, care transgresează adesea barierele lingvistice prin intermediul împrumuturilor şi al calcurilor, dar, cu cât gradul lor de idiomaticitate este mai ridicat, sensul conotativ primează asupra formei şi este singurul care se păstrează la trecerea dintr-o limbă în alta.

5. Structuri sintagmatice în limba scrisă şi în vorbire. Contextul

Distincţia dintre limba scrisă şi limba vorbită datează încă din perioada antichităţii. Tot de atunci, cea dintâi a fost asimilată variantei cultivate a limbii, iar cea de-a doua s-a confundat cu acel *sermo uulgaris*, despre care au vorbit Cicero şi Quintilian. Este de prisos să amintim prestigiul dobândit de limba scrisă, ca limbă literară, în care s-au fixat şi păstrat monumentele literaturii antice. Dar, atrage atenţia Veikko Väänänen (1981, p. 4), „la stabilité relative de la langue écrite n'a fait que masquer bien des changements, voire des transformations capitales réalisées dans la langue parlée". Lingvistica contemporană, prin vocea lui Claude Hagège ([1996], p. 87), întăreşte acest punct de vedere: „La communication orale, seule naturelle, est seule chargée de tout le sens d'origine". Deşi opoziţia dintre cele două variante nu trebuie exagerată, vom reţine faptul că diferenţele între scris şi vorbit se reflectă în mijloacele de expresie. Graţie acestora, putem stabili că o seamă de enunţuri orale nu aparţin limbii scrise, chiar dacă ele au fost transcrise pe suport de hârtie, şi

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

invers, există situații în care textele, deşi citite în public, aparțin, de fapt, limbii scrise.

O a doua distincție pe care ar trebui să o avem în vedere este cea dintre stilul oral şi stilul vorbit: „La notion de style oral est à distinguer de celle de style parlé, cette dernière désignant l'usage ordinaire, plus ou moins éloigné de la langue écrite, qui est fait de la parole en situation d'interlocution. Le style oral est un véritable genre littéraire" (Hagège [1996], p. 88).

Expresiile, ca şi cuvintele, folosite în comunicarea orală sunt adesea diferite față de cele întrebuințate în scris. Primele trădează o mai mare spontaneitate, cerință impusă de actul vorbirii. În scris, avându-se în vedere textul în totalitatea sa, este necesară o atentă elaborare, care să țină seama de evitarea redundanțelor şi de păstrarea unității stilului. Exprimarea orală, influențată, evident, de prezența interlocutorului, recurge constant la construcții prefabricate, la structuri sintagmatice (re)cunoscute de public, cu rolul de a păstra mereu deschis canalul de comunicare. De aici, abundența de clişee şi de idiotisme, introduse prin formule tip de genul: *după cum se spune*, *după cum ştiți, nu-i aşa ?, în sfârşit* etc. Beneficiind de aportul intonației, al mimicii şi al gesticii, vorbirea poate să alterneze nivelurile de stil şi să apeleze la expresii foarte variate ca proveniență. În scris însă, rigoarea pe care şi-o impun chiar şi autorii de texte literare trebuie să se îmbine cu originalitatea, ambele excluzând posibilitatea unui colaj de sintagme gata făcute. Acestea, când sunt folosite, sunt puse în valoare de context, de relația lor cu anturajul în care se găsesc în mod cu totul neîntâmplător. Despre rolul contextului în limba scrisă vorbeşte şi Gertrud Greciano (1994, p. 181): „En effet, le contexte d'utilisation justifie la diversité des formes et des fonctions. Contiguïté, connexivité et combinatoire sont des dimensions inhérentes à ce supersigne qui, tout naturellement, s'accomplit dans une hyperstructure".

Crearea şi transmiterea structurilor sintagmatice poate fi analizată şi din perspectiva intertextualității, dacă socotim, asemenea lui Blanche-Noëlle Grunig (1994, p. 235), că: „N'importe quelle phrase ou syntagme peut acquérir le statut de titre, ou de phrase historique, ou de rituel, ou - à peu de choses près - même de proverbe, à condition d'avoir un statut social *solidaire d'une inscription memorielle* (c'est le cas du titre) ou d'avoir un taux de répétition ou notoriété dans une circulation langagière qui les ait transformés en inscriptions mémorielles".

Aşadar, expresiile fixe nu circulă numai pe orizontală, de la un text la altul, în limba scrisă, ci şi pe verticală, din limba scrisă în cea vorbită şi invers. Apelul la construcțiile stabile este strâns legat atât de situația de comunicare, cât şi de competența lingvistică a vorbitorului (scriitor). Referindu-se la sensul exact pe care îl ia fiecare enunț în discurs, Ivan

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

Fonagy (1994, p. 136) afirma: „Ce sens est déterminé par le contexte, par la situation et nos connaissances encyclopédiques”.

6. Structuri sintagmatice în limbaje dominate de stereotipie

În cazul particular al clişeelor, am amintit deja rolul social pe care îl îndeplinesc transmiterea şi preluarea lor. Extinzând importanţa funcţiei sociale la majoritatea structurilor preformate, Elisabeth Gülich şi Ulrich Krafft (1994, p. 256) remarcă faptul că aceasta înseamnă „confirmer et renforcer l’existence et la cohésion d’un groupe en renvoyant à un savoir partagé... Une structure préformée spécifique quand les membres d’un groupe la reconnaissent comme faisant partie du savoir partagé constitutif pour ce groupe particulier”. Desigur, dimensiunile acestui grup sunt foarte variabile, începând de la vorbitorii unei limbi, ai unui dialect, şi continuând cu profesioniştii care folosesc aceleaşi limbaje de specialitate. În sfârşit, expresii cu formă fixă pot apărea şi în limbajul unor cercuri mult mai restrânse, cum ar fi grupul de prieteni sau familia. Considerându-le pe cele din urmă ca fiind cazuri particulare, fără un impact reprezentativ la nivelul limbii, ne vom referi, în continuare, la limbajele dominate de stereotipie. Caracterul închis al acestora, rezervat doar unei categorii de iniţiaţi, dă naştere unor structuri sintagmatice specifice fiecărui domeniu în parte: administrativ, juridic, militar, religios etc. În zilele noastre, deosebit de activ în producerea şi răspândirea sintagmelor stabile este limbajul publicistic, mai ales cel sportiv.

În ciuda celor afirmate anterior, o mare parte a acestora îşi depăşesc statutul de expresii circumscrise doar unui limbaj specializat, trecând în limba comună, unde sensul lor se generalizează, pierzându-şi din precizie. De exemplu, în franceză, construcţia, astăzi curentă, *à tour de rôle* „pe rând, cu schimbul”, era iniţial o expresie juridică, prin care se făcea referire la succesiunea în care erau rezolvate, una câte una, cauzele înscrise într-un *rotulus* „pergament făcut sul”. În română, au devenit uzuale expresii de genul: *a bate în retragere*, *a rezolva pe cale amiabilă* etc.

Procesul de fixare a unor construcţii, în interiorul limbajelor specializate, poate fi semnalat deja la nivelul limbii latine. De exemplu, grupuri stabile de cuvinte apar concomitent cu perfecţionarea sistemului administrativ şi juridic roman: *uis ac potestas, usus fructus, iustae nuptiae, in fauorem testamenti, in iure et intellectu, de lege ferenda, corpus delicti, in limine litis* etc. Acestora li se adaugă adagiile din drept, care, prin exprimarea lor extrem de sintetică, pot fi plasate la mijloc, între expresii şi proverbe: *Res iudicata pro ueritate accipitur; Impossibilium, nulla obligatio est; In toto et pars continetur*. Într-o societate războinică, era firesc ca limbajul militar să se individualizeze printr-o seamă de expresii proprii: *ferro et igni, proelia pugnas, equis uiris, milites equites* etc.

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

Conservator prin structura sa şi, totodată, extrem de complex graţie evoluţiei şi vechimii sale, identificate, în toate culturile, cu însăşi apariţia limbii, este limbajul religios. Referindu-se la expresiile din latina precreştină, J. Marouzeau (1946, p. 278) spunea: „En effet, les groupes abondent dans les formes primitives d'énoncé, expressions de la langue religieuse ou rituelle: *oro obsecro, dare dicare, fors fortuna, felix faustus, optumo maxumo, dea dia, Mater Matuta, Iuno Iuga, sacra profana, ius et fas*...". Latina creştină şi variantele sale: latina biblică şi latina liturgică sunt depozitarele unui fond bogat de construcţii fixe, unele preluate din *Biblie*, altele create şi consacrate de scriitorii ecleziastici. Referindu-se la stilul religios, Dumitru Irimia (1999, p. 166) aminteşte doar de „*varianta cărţilor sacre*, fixate în scris..." şi de „*varianta textului liturgic şi al rugăciunii*, de esenţă orală...", fără a mai face referinţă la scrierile autorilor bisericeşti. Foarte importantă ni se pare observaţia aceluiaşi autor, conform căreia: „În amândouă variantele, stilul religios se situează în interiorul limbii literare, care păstrează, însă, în legătură cu o solemnitate stilistică specifică, un fond lexical şi un fond de modele sintactice care se sustrag evoluţiei limbii" (Irimia 1999, p. 166). În primele secole ale noii credinţe, latina creştină, percepută în opoziţie cu limba cultivată, s-a remarcat, mai întâi, prin împrumuturi şi inovaţii. Acestea se aflau în dezacord cu regulile gramaticienilor numai atunci când se căuta facilitarea înţelegerii lor de către masa de vorbitori nealfabetizaţi. Aşadar, structurile sintagmatice din latina creştină nu sunt afectate atât de mult de „evoluţia limbii", cât de procesul de introducere şi adaptare a lor. În diversitatea de forme literare în care s-a păstrat până astăzi, latina creştină cunoaşte variante care oscilează de la limba scrisă (în tratate) la limba vorbită (în predici). Această complexitate s-a impus şi asupra folosirii structurilor cu formă fixă.

7. Concluzie

În cele prezentate mai sus am dorit să redăm complexitatea structurilor sintagmatice rezultate în urma procesului de lexicalizare. Folosind un concept larg, dar suplu, am reuşit să reunim o multitudine de tipuri de construcţii care au în comun o serie de cauze. După cum s-a putut observa, condiţiile apariţiei şi păstrării acestor construcţii nu sunt întotdeauna de natură exclusiv lingvistică. Pe de altă parte însă, atât dinamica internă a unei limbi, cît şi influenţele externe produc sintagme fixe sau în curs de fixare, adesea capabile de a genera serii întregi pornind de la o singură structură. Lexicalizarea poate conduce la gramaticalizare odată cu trecerea noilor structuri din planul lexicului în cel al morfologiei.

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

BIBLIOGRAFIE

BALLY, Charles 1921 : *Traité de stylistique française*, vol. I (ediția a II-a), Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.

BOUCHARD, Chantal 1994, *La locution: problème de traduction*, în **LL,** p. 19-27.

CETEDOC LIBRARY OF CHRISTIAN LATIN TEXTS (CLCLT-4) 2000 : Universitas Catholica Lovaniensis Lovanii Novi, Brepols.

DUBOIS, Danièle 1994, *Catégories, prototypes et figements. Constructions d'invariants et systèmes symboliques*, în **LLU**, p. 103-129.

DUBOIS, Jean et al. 1973, *Dictionnaire de linguistique*, [Paris], Librairie Larousse.

- 1994, *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*, Paris, Larousse.

FONAGY, Ivan 1994, *Figement et changement sémantiques*, în **LLU**, p. 131-164.

FRUYT, Michèle 1990a, *La formation des mots par agglutination en latin*, în „Bulletin de la Société de Linguistique de Paris", 85, p. 173-209.

- 1990b, *Le rôle de la métaphore et de la métonymie en latin: style, lexique, grammaire*, în „Revue des études latines", 67ème année - 1989, tome 67, Paris, Société d'édition „Les Belles Lettres".

GAATONE, David 1994, *La locution: analyse interne et analyse globale*, în **LLU**, p. 165-177.

GRECIANO, Gertrud 1994, *La phraséogénèse du discours*, în **LLU**, p. 179-200.

GRUNIG, Blanche-Nöel 1994, *La locution comme défi aux théories linguistiques: une solution d'ordre mémoriel*, în **LLU**, p. 225-240.

GULICH, Elisabeth, KRAFFT, Ulrich 1994, *Le rôle du "préfabriqué" dans les processus de production discursive*, în **LLU**, p. 241-276.

HAGEGE, Claude [1996], *L'Homme de paroles. Contribution linguistique aux sciences humaines*, [Paris], Fayard.

HRISTEA, Theodor (coord.) 1984, *Sinteze de limba română*, ed. a III-a, Bucureşti, Ed. Albatros.

IRIMIA, Dumitru 1999, *Introducere în stilistică*, [Iaşi], Polirom.

MAROUZEAU, Jules 1946, *Traité de stylistique latine*, 2e édition, Paris, Société d'Edition „Les Belles Lettres".

MARTINET, André 1967, *Syntagme et synthème*, „La Linguistique", vol. 2, p. 1-14.

MOUNIN, Georges (dir.) 1974, *Dictionnaire de la linguistique*, Paris, Presses Universitaires de France.

POTTIER, Bernard 1974, *Linguistique générale. Théorie et description*, Paris, Klincksieck.

RASTIER, François 1994, *Défigements sémantiques en contexte*, în **LLU**, p. 307-332.

REY, Alain 1994, *Phraséologie et pragmatique*, în **LLU**, p. 333- 346.

RIFFATERRE, Michael [1971], *Essais de stylistique structurale*, Présentation et traductions par Daniel Delas, Paris, Flammarion, [1971].

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)

ROBERT Paul [1985], *Le Grand Robert de la langue française.* Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, Deuxième édition entièrement revue et enrichie par Alain Rey, Paris, Le Robert.

- [1996], *Le Nouveau Petit Robert.* Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, Nouvelle édition du Petit Robert de Paul Robert, Texte remanié et amplifié sous la direction de Josette Rey-Debrove et Alain Rey, Paris, Dictionnaires Le Robert.

SAUSSURE, Ferdinand de 1965 : *Cours de linguistique générale*, publié par Charles Bally et Albert Sechehaye, avec la collaboration de Albert Riedlinger, Paris, Payot.

SLUŞANSCHI, Dan 1994, *Sintaxa limbii latine,* vol. I, *Sintaxa propoziţiei*, vol. II, *Sintaxa frazei*, ed. a II-a revăzută şi adăugită, Editura Universităţii Bucureşti.

VÄÄNÄNEN, Veikko 1981, *Introduction au latin vulgaire*, Troisième édition revue et augmentée, Paris, Klincksieck.

SIGLE

LL = *La Locution*, Actes du colloque international, Université McGill, Montréal, 15-16 octobre 1994, Publiés par Giuseppe Di Stefano et Russell G. McGillivray, Editions CERES Montréal, extras din "Le moyen français", 14-15, s. a.

LLU = *La Locution entre langue et usages*, Actes du colloque international *La Locution*, ENS Fontenay/Saint-Cloud, novembre 1994, Textes réunis par Michel MARTINS-BALTAR, Préface de Blanche-Noëlle GRUNIG, ENS Editions Fontenay Saint-Cloud, s. a.

CRÉATION ET FIGEMENT DES STRUCTURES SYNTAGMATIQUES LEXICALISÉES. CAUSES ET CONDITIONS

(Résumé)

Sous le concept généreux et souple de *structure syntagmatique*, nous avons réuni une variété de constructions syntaxiques figées ou en train de figement. Suite à un processus de lexicalisation, la plupart de ces constructions sont devenues des lexèmes doués d'un sens connoté. Le passage d'une combinaison libre à un syntagme figé révèle les causes de l'apparition et les conditions de l'existence de ces structures dans la langue. Leur importance est en relation avec leur fréquence et, surtout, avec leur productivité, c'est-à-dire avec leur capacité de créer d'autres unités figées à partir d'une même structure. Créations internes ou emprunts externes elles connaissent un développement en diachronie, comme en latin (où on peut signaler aussi divers degrés de figement dans la synchronie) ou bien elles sont figées *ab initio* comme dans la plupart des langues modernes. Dans ce cas, c'est la structure qui donne naissance à d'autres constructions figées.

BDD-A6365 © 2004-2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:18:11 UTC)